

Nästa steg?

Förslag för en stärkt minoritetspolitik

*Delbetänkande av
Utredningen om en stärkt minoritetspolitik*

Stockholm 2017

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2017:60

SOU och Ds kan köpas från Wolters Kluwers kundservice.
Beställningsadress: Wolters Kluwers kundservice, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: kundservice@wolterskluwer.se
Webbplats: wolterskluwer.se/offentligapublikationer

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Wolters Kluwer Sverige AB
på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

En kort handledning för dem som ska svara på remiss.

Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remisser

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2017

ISBN 978-91-38-24642-9

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Regeringen beslutade den 1 september 2016 att tillsätta en särskild utredare med uppdrag att ta fram förslag för en stärkt minoritetspolitik. Lennart Rohdin, sakkunnig i frågor som rör nationella minoriteter, förordnades samma dag som särskild utredare. Utredningen har antagit namnet Utredningen om en stärkt minoritetspolitik (Ku 2016:02). Den 15 juni 2017 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv till utredningen innebärande dels en förlängning av det ursprungliga uppdraget i återstående delar, dels ett uppdrag avseende finlandssvenskarnas ställning i Sverige.

Som sakkunniga i utredningen förordnades den 31 oktober 2016 departementssekreteraren Erik Adell Hellström, departementssekreteraren Erla Björg Torisdottir, rättssakkunniga Linda Celandér, departementssekreteraren Gunnar Stenberg, departementssekreteraren Christina Velander, och departementssekreteraren Daniel Zerea. Den 21 april 2017 entledigades Erla Björg Torisdottir som sakkunnig. Rättssakkunnige Håkan Eriksson förordnades som sakkunnig i hennes ställe samma dag.

Som experter i utredningen förordnades den 31 oktober 2016 handläggaren Björn Kullander, experten Lars Lindgren, handläggaren Helena Lundgren, juristen Anna Medin, utvecklingsledaren Katarina Popovic, utredaren Jennie Spetz, utredaren Ingrid Ström och enhetschefen Kaisa Syrjänen Schaal. Enhetschefen Aina Negga förordnades som expert den 14 november 2016.

Som representanter i utredningens referensgrupp för de nationella minoriteterna förordnades den 5 december 2016 ordföranden i Sverigefinska ungdomsförbundet Dennis Barvsten, sekreteraren i föreningen RUNG – resande, ung, ny och gammal Britt-Inger Hedström Lundqvist, ordföranden i Romska ungdomsförbundet

Erland Kaldaras, ordföranden i Svenska tornedalingars riksförbund-Tornionlaaksolaiset Bengt Niska, vice ordföranden i Met Nuoret Johanna Nordblad Sirkka, generalsekreteraren i Judiska centralrådet Isak Reichel, sakkunnige Susanne Sznajderman-Rytz företrädande Sveriges Jiddischförbund och ordföranden i Sverigefinska riksförbundet Voitto Visuri. I referensgruppen förordnades den 19 december 2016 också förbundssekreteraren i Sáminuorra Magnus Antaris Sandström.

Som representanter i utredningens referensgrupp för riksdagspartierna förordnades den 5 december 2016 kommunalrådet Amanda Ågestav, kommunstyrelseledamoten Henrik Blind, riksdagsledamoten Hans Ekström, riksdagsledamoten Annicka Engblom, riksdagsledamoten Peter Helander, f.d. kommunalrådet Anna Hövenmark och riksdagsledamoten Cassandra Sundin. I referensgruppen förordnades den 19 december 2016 också riksdagsledamoten Nina Lundström.

Hovrättsassessorn Sami Mlayeh anställdes som sekreterare i utredningen från och med den 26 september 2016. Departementssekreteraren Johanna Lantz anställdes som sekreterare i utredningen från och med den 1 november 2016.

Johanna Lantz avslutade sitt arbete i utredningen den 31 maj 2017. Översättning av betänkandets sammanfattning till de nationella minoritetsspråken kommer att publiceras i ett särtryck.

Härmed överlämnar utredningen sitt delbetänkande *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60). Till betänkandet har fogats två särskilda yttranden.

Stockholm i juni 2017

Lennart Rohdin

/Sami Mlayeh
Johanna Lantz

Innehåll

Förkortningar	13
Sammanfattning	15
Författningsförslag.....	23
1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk	23
1.2 Förslag till lag om ändring i skollagen (2010:800).....	28
1.3 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	30
1.4 Förslag till lag om ändring i patientlagen (2014:821)	32
1.5 Förslag till lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)	33
2 Uppdraget och dess genomförande.....	35
2.1 Utredningens uppdrag.....	35
2.1.1 Utredningens avgränsningar och prioriteringar.....	37
2.2 Utredningens arbete.....	39
2.2.1 Organisationer och myndigheter som utredningen varit i kontakt med	40
2.2.2 De nationella minoriteternas delaktighet och inflytande.....	40
2.2.3 Webbenkät till enskilda.....	41
2.3 Betänkandets disposition	42

3	Överblick och övergripande bedömningar.....	45
3.1	Minoritetspolitikens framväxt	45
3.1.1	Vad utgör en nationell minoritet och ett nationellt minoritetsspråk?.....	47
3.1.2	De nationella minoriteternas historia är Sveriges historia	48
3.2	Minoritetsspråkslagarna och reformen 2010.....	49
3.3	Minoritetslagstiftningens struktur och relation till språkstadgan och ramkonventionen.....	51
3.4	Granskning och kritik från Europarådet	56
3.5	Nulägesbeskrivning avseende de nationella minoriteterna	58
3.5.1	Judar	59
3.5.2	Romer och resande	60
3.5.3	Samer	61
3.5.4	Sverigefinnar	62
3.5.5	Tornedalingar och andra meänkielitalande	63
3.6	Nulägesbeskrivning avseende de nationella minoritetsspråken	64
3.6.1	Finska.....	64
3.6.2	Jiddisch.....	65
3.6.3	Meänkieli.....	66
3.6.4	Romani chib.....	66
3.6.5	Samiska.....	67
3.7	Behov av mer kunskap om eventuella skillnader mellan könen	67
3.8	Minoritetspolitikens fortsatta inriktning	69
3.8.1	Överföringen av språk och kultur mellan generationerna behöver prioriteras	69
3.8.2	Minoritetspolitiken behöver integreras bättre inom andra områden.....	70
4	Utvärdering av minoritetslagstiftningen	73
4.1	Utvärdering av ordningen med ett grundläggande skydd och förvaltningsområden	74

4.1.1	Ordningen bör tills vidare behållas.....	74
4.1.2	Reglering av in- och utträde i förvaltningsområde	76
4.1.3	Rätten att använda finska, samiska och meänkieli i kontakter med myndigheter	81
4.1.4	De som använder romani chib och jiddisch saknar förvaltningsområde.....	84
4.2	Det grundläggande skyddet	85
4.2.1	Det grundläggande skyddet har fått dåligt genomslag.....	86
4.2.2	En stärkt medvetenhet om minoritetspolitiken.....	90
4.2.3	En tydligare informationsskyldighet	92
4.3	Samråd och annat inflytande	95
4.3.1	Möjligheter och hinder för inflytande och delaktighet i minoritetspolitiken	97
4.3.2	Ett förtydligande av vad det innebär att samråda.....	100
4.3.3	Minoritetsorganisationernas förutsättningar behöver stärkas.....	108
4.3.4	Förutsättningarna för barn och ungdomar bör beaktas särskilt	110
4.3.5	Statsbidrag till nationella minoritetsorganisationer.....	113
4.4	Statsbidrag till kommuner i förvaltningsområde.....	120
4.4.1	Hur statsbidraget får användas	121
4.4.2	Om överföring av medel till nästföljande år m.m.	125
4.4.3	Tilläggsbelopp när en kommun ingår i förvaltningsområde för alla tre språk.....	126
5	Uppföljning av minoritetslagen m.m.	127
5.1	Bakgrund.....	127
5.2	En nystart för uppföljning och samordning av minoritetspolitiken	130
5.3	Överklagande av beslut och enskildas möjligheter att få en rättighetsprövning	137

5.3.1	Hur ser situationen ut i dag?	137
5.3.2	Det är för närvarande inte möjligt att införa en rätt att överklaga beslut	143
5.3.3	Myndigheter med tillsynsansvar behöver integrera minoritetsfrågorna bättre i sitt arbete.....	147
6	Förskola på minoritetsspråk m.m.	149
6.1	Bakgrund	150
6.1.1	Internationella åtaganden	150
6.1.2	Nuvarande reglering av förskolan, skolan och gymnasiet	152
6.1.3	Förskolans betydelse för revitalisering av minoritetsspråk	154
6.2	Förslag som berör samtliga nationella minoritetsspråk	155
6.2.1	Stöd till förskolans huvudmän	155
6.2.2	Benämningen kulturarvsspråk bör övervägas i utbildningssammanhang	161
6.3	Förslag som berör förskola i förvaltningsområde.....	162
6.3.1	Bakgrund och överblick.....	162
6.3.2	En tydligare reglering av kommunernas skyldigheter	166
6.3.3	Synliggörande av efterfrågan	170
6.3.4	Förskola på minoritetsspråk ska erbjudas inom fyra månader	171
6.3.5	En tydligare anknytning till skollagstiftningen...	172
6.3.6	Samordning av beredning av förslag.....	173
7	Äldreomsorg på minoritetsspråk	175
7.1	Bakgrund	175
7.1.1	Internationella åtaganden	175
7.1.2	Regleringen av äldreomsorgen	177
7.2	Övergripande problembeskrivning.....	178
7.3	En tydligare reglering av kommuners skyldigheter	182
7.3.1	Regleringen beträffande förvaltningsområde.....	183

7.3.2	Regleringen som inte är knuten till förvaltningsområde.....	185
7.3.3	Regleringen av kommuners skyldigheter att verka för tillgång till personal.....	185
7.3.4	De äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet	186
7.3.5	Uppdrag till Socialstyrelsen	187
7.4	Biståndsbedömningen	187
7.4.1	Synliggörande av efterfrågan.....	188
7.4.2	Nya mål i examensbeskrivningen för socionomer.....	189
7.5	En tydligare anknytning till sociallagstiftningen	190
8	Tillgång till personal med språk- och kulturkompetens	191
8.1	Brist på personal inom äldreomsorg och förskola.....	191
8.1.1	Problem som är särskilda för minoritetsspråk	192
8.2	Insatser för att utbilda och rekrytera personal med språk- och kulturkompetens	195
8.2.1	En obruten språkkedja är avgörande	196
8.2.2	Utbildningsmöjligheterna bör ses över	197
8.2.3	Kommuners rekrytering och fortbildning av personal	200
9	De nationella minoriteternas behov inom hälso- och sjukvård.....	203
9.1	Kunskapsläget kring de nationella minoriteternas hälsa	203
9.1.1	Skillnader i hälsa jämfört med majoritetsbefolkningen.....	203
9.1.2	Brist på kunskap riskerar att leda till felbehandling och otrygghet	210
9.1.3	Vissa skillnader mellan kvinnors och mäns hälsa	211
9.1.4	Behovet av kunskap om hälsosituationen är stort	214

9.1.5	Det saknas stöd för vårdgivare när det gäller bemötande och kunskap.....	214
9.2	Förhöjd risk för psykisk ohälsa	215
9.3	Språk- och kulturkompetens är nödvändigt inom hälso- och sjukvården.....	216
9.3.1	Nationella minoriteters rättigheter behöver stärkas inom hälso- och sjukvård	216
9.3.2	Ett centrum för samisk hälsa kan bidra med forskning och metodutveckling	220
9.3.3	Tydligare uppdrag till myndigheter att följa utvecklingen.....	222
10	Utvärdering av de samiska språkcentrumen	225
10.1	Inledning och bakgrund.....	225
10.2	Utredningens överväganden	226
10.2.1	De samiska språkcentrumen bör fortsätta sitt arbete.....	226
10.2.2	Språkcentrum eller liknande insatser bör övervägas även för de andra minoritetsspråken	227
11	Kunskapshöjande och synliggörande åtgärder	231
11.1	Kunskapen om de nationella minoriteterna är låg.....	232
11.2	Public service och annan media	232
11.2.1	Utbildning av journalister för att motverka okunskap.....	234
11.2.2	Det kommande sändningstillståndet för public service.....	235
11.3	Utbildningsväsende och läromedel.....	237
11.3.1	Förbättrad uppfyllelse av läroplanernas målsättningar.....	238
11.3.2	Förbättrade kunskaper bland lärarna	239
11.3.3	Ökad medvetenhet inom folkbildningen.....	241
11.4	Myndigheter och andra aktörer	242
11.4.1	Uppföljningsmyndigheternas kunskapshöjande uppdrag	243

11.4.2	Andra aktörer som arbetat med kunskapshöjande åtgärder	243
11.4.3	Det civila samhället har tagit stort ansvar för kunskapsspridning	244
11.4.4	Vikten av förebilder och synlighet inom kulturen	245
11.4.5	Skyltning och flaggning	247
12	Övriga frågor som regeringen bör uppmärksamma	249
12.1	Språk som diskrimineringsgrund	249
12.2	Frågan om vilka nationella minoriteter och minoritetsspråk som bör erkännas av Sverige.....	251
12.3	Bevarandeprogram för minoritetsspråken	254
12.4	Särbehandlingen av jiddisch.....	255
12.5	Språkvårdande arbete och revitalisering.....	256
12.6	Historiska kränkningar	257
12.7	Behovet av institutioner	258
12.8	Sveriges Kommuner och Landsting	259
13	Konsekvensbeskrivningar.....	261
13.1	Konsekvensutredningens innehåll	261
13.2	Konsekvenser för kommuner och landsting.....	261
13.2.1	Den kommunala självstyrelsen och finansieringsprincipen.....	261
13.2.2	Förslag som berör samtliga kommuner eller landsting	262
13.2.3	Förslag som berör kommuner i förvaltningsområde	265
13.3	Konsekvenser för statens finanser	267
13.3.1	Kostnader för att stärka grundskyddet	267
13.3.2	Särskilda uppdrag och utökade uppdrag till myndigheter	268

13.3.3	Kostnader för höjda bidrag till de nationella minoriteternas organisationer	269
13.3.4	Ändring av 10 § minoritetslagen	270
13.4	Övriga konsekvenser.....	270
14	Författningskommentar	273
14.1	Förslaget till ändringar i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.....	273
14.2	Förslaget till ändringar i skollagen (2010:800).....	280
14.3	Förslaget till ändringar i socialtjänstlagen (2001:453)	282
14.4	Förslaget till ändringar i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)	285
	Särskilda yttranden	287
	Referenser	293
	Bilagor	
Bilaga 1	Kommittédirektiv 2016:73.....	299
Bilaga 2	Utvärdering av Samiskt språkcentrums arbete i ett revitaliseringsperspektiv	319
Bilaga 3	Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter	383
Bilaga 4	Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk ..	405

Förkortningar

Barnkonventionen	Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter
DO	Diskrimineringsombudsmannen
Expertkommittén	Europarådets expertkommitté för den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk
ISOF	Institutet för språk och folkminnen
IVO	Inspektionen för vård och omsorg
JK	Justitiekanslern
JO	Riksdagens ombudsmän (Justitieombudsmannen)
Minoritetsförordningen	Förordning (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk
Minoritetslagen	Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk
Minoritetsspråkslagarna	Lagen (1999:1175) om rätt att använda samiska hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt lagen (1999:1176) om rätt att använda finska och meänkieli hos förvaltningsmyndigheter och domstolar
MUCF	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Ramkonventionen	Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter

Rådgivande kommittén	Europarådets rådgivande kommitté för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter
SCB	Statistiska Centralbyrån
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
Språkstadgan	Europeisk stadga om landsdels- eller minoritetsspråk
STR-T	Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset

Sammanfattning

Minoritetspolitiken har tagit två viktiga steg framåt med den minoritetspolitiska reform som genomfördes 2010, då bl.a. lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, fortsättningsvis minoritetslagen, trädde i kraft.

För det första ökade antalet kommuner i förvaltningsområden för finska, meänkieli och samiska under de första fem åren från 38 till 75. Antalet landsting i förvaltningsområden utökades under samma tid från 8 till 14. Ytterligare ett tiotal kommuner har beslutat ansöka om att få ingå i förvaltningsområde. Att så många nya kommuner valt att engagera sig för de ytterligare minoritetsrättigheter detta innebär, har sin grund i den omfattande mobilisering som genomförts lokalt av de nationella minoriteterna.

För det andra har de två samiska språkcentrum, som inrättades 2010 inom Sametinget med placering i Östersund och Tärnaby, på kort tid framgångsrikt utvecklat metoder för en nödvändig revitalisering av det samiska språket och dess varieteter. Detta har betydande bäring också på det fortsatta viktiga arbetet för revitalisering av övriga fyra minoritetsspråk.

Det måste i detta sammanhang däremot tyvärr konstateras att minoritetspolitiken misslyckats nästan helt, vad gäller förverkligandet av de grundläggande rättigheter som alla de fem nationella minoriteterna ska tillförsäkras i landets samtliga kommuner. Fortfarande mer än sju år efter minoritetslagens tillkomst uppfattar sig en bred majoritet av landets kommuner föga eller inte alls berörda av lagens krav på stöd till och rättigheter för de fem nationella minoriteterna. Majoritetssamhällets kunskaper om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken liksom deras plats i Sverige i dag och historiskt är fortfarande högst bristfälliga.

Utredningen har haft i uppdrag att genomföra en sammanhållen analys av minoritetspolitiken, att se över minoritetslagen samt att utreda ett antal särskilda frågor.

Utredningen har när det gäller minoritetspolitikens övergripande inriktning gjort två bedömningar (avsnitt 3.8). Den första bedömningen är att minoritetspolitiken behöver inriktas i större utsträckning på överföringen av språk och kultur mellan generationerna. Av minoritetspolitikens tre delmål bör därför målet språk och kulturell identitet ges en särskild tyngd. I synnerhet bör frågor som rör språkrevitalisering och ungdomars delaktighet prioriteras.

Den andra övergripande bedömningen är att minoritetspolitiken behöver integreras bättre inom andra politikområden. Utredningen konstaterar att minoritetspolitiken är sektorsöverskridande, men att den på alla samhällsnivåer riskerar att hamna i ett ”stuprör” vid sidan av andra politikområden. Utredningen gör bedömningen att regeringen och övrig offentlig verksamhet bör sträva efter att i ökad grad integrera de minoritetspolitiska frågorna inom övriga sektorsområden. Två förslag tar särskilt sikte på detta, nämligen att regleringen av de nationella minoriteternas rättigheter inom förskolan (avsnitt 6.3.5) och äldreomsorgen (avsnitt 7.5) ska överföras från minoritetslagen till skollagen respektive socialtjänstlagen.

Tyngdpunkten i utredningens uppdrag har varit utvärderingen av minoritetslagen och frågor som ansluter till det. Utredningen gör i denna del en rad bedömningar och lämnar ett antal förslag i kapitel 4. Utredningen kommer fram till att Sverige tills vidare bör behålla och utveckla ordningen med ett utökat skydd inom förvaltningsområden och ett grundläggande skydd som gäller över hela landet (avsnitt 4.1.1). Utredningen konstaterar att det varit oklart om kommuner har möjlighet att utträda ur förvaltningsområde och lämnar ett förslag till hur en utträdesmöjlighet kan regleras i minoritetslagen (avsnitt 4.1.2). Utredningen föreslår att möjligheten enligt 10 § minoritetslagen att skriftligen kontakta vissa särskilt angivna myndigheter på finska och samiska ska utökas till meänkieli, samt att även Arbetsförmedlingen ska omfattas av bestämmelsen (avsnitt 4.1.3).

En central fråga för utredningen har varit minoritetslagens s.k. grundläggande skydd – vissa bestämmelser som gäller samtliga fem nationella minoriteter eller nationella minoritetsspråk. Utredningen konstaterar att skyddet har fått dåligt genomslag generellt och särskilt utanför förvaltningsområdena (avsnitt 4.2.1). Utredningen

föreslår en rad förtydliganden i lagen. För det första föreslås att det ska anges i en särskild bestämmelse att kommuner och landsting ska anta dokumenterade minoritetspolitiska mål och riktlinjer, som ska följas upp. För det andra föreslås även att de ska vara skyldiga att lämna uppgift om sådana mål och riktlinjer på begäran från den myndighet som ansvarar för uppföljningen av minoritetspolitiken (avsnitt 4.2.2). För det tredje föreslås en förtydligad reglering av skyldigheten att informera enligt 3 § minoritetslagen (avsnitt 4.2.3).

Utredningen behandlar frågor om de nationella minoriteternas rättigheter i fråga om samråd med förvaltningsmyndigheter och annat inflytande i avsnitt 4.3. Utredningen konstaterar att samråd sker på det allmännas villkor och i för liten utsträckning, samt att de nationella minoriteterna inte har tillräckliga förutsättningar för att vara jämbördiga parter. Innebörden av förvaltningsmyndigheters skyldighet att samråda med nationella minoriteter föreslås därför formuleras tydligare i lagen (avsnitt 4.3.2). Utredningen föreslår att vissa myndigheter får i uppdrag att stärka minoritetsorganisationernas förutsättningar att utöva inflytande genom utbildning och andra kunskaps- höjande åtgärder (avsnitt 4.3.3).

Utredningen konstaterar därtill att barn och unga kommer till tals i för liten utsträckning. Utredningen föreslår därför att det anges i lagen att myndigheter särskilt ska beakta förutsättningarna för barn och unga som tillhör nationella minoriteter i frågor om inflytande och samråd (avsnitt 4.3.4).

Utredningen konstaterar även att arbetsbördan för de nationella minoriteternas organisationer på riksnivå har ökat sedan 2010, framför allt på grund av samråd, och att arbetsbördan kan förutses öka. Utredningen föreslår att bidraget enligt förordningen (2005:765) om statsbidrag till nationella minoriteter minst ska fördubblas och att det särskilda stöd som lämnas till Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars riksförbund – Tornionlaaksolaiset ska höjas. Vidare föreslås att staten lämnar ett sådant stöd även till lämpliga riksorganisationer som företräder den judiska och den romska minoriteten (avsnitt 4.3.5).

Utredningen behandlar även frågor som rör statsbidraget till kommuner och landsting i förvaltningsområde men kommer fram till att det inte finns skäl att förändra den nuvarande ordningen (avsnitt 4.4).

Utredningen gör i kapitel 5 en översyn av ordningen för uppföljning och samordning av minoritetspolitiken. Utredningen kommer

fram till att den nuvarande ordningen har brister och föreslår att regeringen inrättar en särskild myndighet för uppföljning, samordning och främjande av minoritetspolitiken (avsnitt 5.1 och 5.2). I kapitel 5 gör utredningen även bedömningen att det för närvarande inte är möjligt att stärka de nationella minoriteternas rättigheter genom att införa en överklagandemöjlighet (avsnitt 5.3).

Som en del av översynen av minoritetslagen har utredningen haft ett särskilt uppdrag att analysera regleringen av rätten till förskola respektive äldreomsorg på nationella minoritetsspråk. Dessa behandlas i kapitel 6 respektive 7.

Utredningen lämnar en rad förslag som tydliggör rätten till förskola m.m. inom förvaltningsområde. Utredningen föreslår att kommuner ska vara skyldiga att erbjuda hela eller en väsentlig del av förskoleundervisningen på dessa språk, att de ska vara skyldiga att fråga vårdnadshavare om deras önskemål om förskola på språken och att det tydliggörs att den generella tidsfristen för erbjudande om förskola även gäller erbjudande om förskola på minoritetsspråk (avsnitt 6.3.2–6.3.4).

Utredningen lämnar även vissa förslag som helt eller delvis tar sikte på samtliga nationella minoritetsspråk. Skolverket föreslås få i uppdrag att ta fram stöd till huvudmän i förskolan. Detta stöd ska avse både de särskilda rättigheterna i förvaltningsområden och de metoder som kan användas generellt i förskolan för att denna ska kunna fylla en funktion i revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken (avsnitt 6.2.1). Utredningen föreslår även att regeringen överväger att komplettera begreppet modersmål med begreppet kulturarvsspråk för de nationella minoritetsspråken i lagstiftning som rör skola och förskola (avsnitt 6.2.2).

Utredningen lämnar förslag som stärker de nationella minoriteternas rättigheter inom äldreomsorgen. Utredningen föreslår en förtydligad reglering av äldreomsorg på minoritetsspråk såväl inom som utanför förvaltningsområde (avsnitt 7.3). Utredningen föreslår att även jiddisch och romani chib ska ges ett visst skydd, samt att kommuner ska vara skyldiga att informera den som ansöker om äldreomsorg om minoritetsrättigheterna. Den föreslagna regleringen lyfter även fram äldres behov av att upprätthålla och kunna känna sig trygga i sin kulturella identitet.

Det har under utredningens gång blivit tydligt att möjligheterna för det allmänna, främst kommuner och landsting, att leva upp till

skyldigheterna i lagen begränsas av brist på språkkunnig personal. Utredningen behandlar detta i kapitel 8 och föreslår uppdrag till myndigheter att utveckla uppdragsutbildningar och att pröva att komplettera relevanta yrkesexamina (avsnitt 8.2.2).

Utredningen går igenom de nationella minoriteternas behov när det gäller hälso- och sjukvård i kapitel 9 och konstaterar bl.a. att behovet av kunskaper om dessa gruppers hälsosituation är stort, samt att det saknas stöd för vårdgivare vad gäller bemötande och kunskap om de nationella minoriteterna. Utredningen bedömer att de nationella minoriteternas rättigheter behöver stärkas inom vården. Utredningen föreslår att det införs ett krav på kunskap om de nationella minoriteterna, deras hälsosituation och deras olika behov i vårdutbildningar på högskolenivå samt att nationella minoriteter lyfts fram särskilt i patientlagen och hälso- och sjukvårdslagen (avsnitt 9.3.1). Utredningen gör även bedömningen att regeringen bör överväga att etablera ett centrum för samisk hälsa (avsnitt 9.3.2). Därtill föreslås ett tydligare uppdrag till myndigheter inom hälso- och sjukvårdsområdet (avsnitt 9.3.3).

Utredningen har haft i uppdrag att utvärdera de samiska språkcentrumen, vilket behandlas i kapitel 10. För detta ändamål har utredningen anlitat professor emerita Leena Huss vars utvärdering finns som bilaga 2 till betänkandet. Utredningen bedömer att språkcentrumens arbete är ett nödvändigt och värdefullt bidrag till revitaliseringen av det samiska språket samt att dessa bör fortsätta sitt arbete. Utredningen föreslår att Institutet för språk och folkminnen får i uppdrag att utreda formerna för att inrätta språkcentrum även för meänkieli och finska, samt utreda förutsättningarna för att skapa motsvarande funktion för jiddisch och romani chib.

I kapitel 11 går utredningen igenom behovet av, och lämnar förslag till, kunskapshöjande åtgärder och synliggörande av nationella minoriteter och minoritetsspråk. Utredningen konstaterar att kunskapsnivån är låg. Utbildningsradion (UR) är den enskilda aktör som på senare tid mer omfattande tagit fram kunskapshöjande program såväl för skolan som riktade till allmänheten genom sändningar i public service.

Utredningen bedömer bl.a. att det i det kommande sändningstillståndet för public service-media bör tas hänsyn inte enbart till kvantitet utan även kvalitet i fråga om sändningar på de nationella minoritetsspråken. Utredningen bedömer vidare att jiddisch bör ges

samma ställning i sändningstillståndet som övriga minoritetsspråk (avsnitt 11.2.2).

När det gäller utbildningsväsendet konstaterar utredningen att målet i skolans läroplaner om kunskap om de nationella minoriteterna uppfylls i allt för låg utsträckning. Utredningen föreslår att uppdrag ges till Skolverket att genomföra en riktad efterhandsgranskning av läromedel, med avseende på hur de nationella minoriteterna och deras rättigheter framställs, samt att regeringen överväger att ge Skolverket i uppdrag att utöka utbudet av utbildningsmaterial om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken (avsnitt 11.3.1). Därtill föreslår utredningen att regeringen ser över möjligheterna att införa ett krav på kunskap om de nationella minoriteterna och deras rättigheter i examensmålen för lärare, samt ger Skolverket i uppdrag att vidta kunskapshöjande insatser i skolan (avsnitt 11.3.2).

Utredningen föreslår även att regeringen ger Folkbildningsrådet i uppdrag att utarbeta en handlingsplan för ökad medvetenhet om de nationella minoriteterna och deras rättigheter inom folkbildningen. I fråga om examensmålen för folkhögskollärare föreslås ett tillägg om att beakta nationella minoriteters rättigheter (avsnitt 11.3.3). Utredningen föreslår dessutom att Kungliga Biblioteket, Myndigheten för kulturanalys, Riksantikvarieämbetet, Riksteatern och Statens historiska muséer ges i uppdrag att också beakta nationella minoriteter och minoritetsspråk i sin verksamhet (avsnitt 11.4.4).

Utredningen behandlar i kapitel 12 slutligen ett antal frågeställningar som inte uttrycks i utredningens direktiv men ändå har bäring på utredningens huvuduppdrag:

- språk som diskrimineringsgrund (avsnitt 12.1),
- behovet att se över vilka nationella minoriteter och minoritetsspråk som bör erkännas av Sverige och benämningen av dessa (avsnitt 12.2)
- bevarandeprogram för de nationella minoritetsspråken (avsnitt 12.3)
- Institutets för språk och folkminnen ansvar för språkvård i fråga om de nationella minoriteternas varieteter och dialekter (avsnitt 12.5)
- hanteringen av historiska övergrepp och kränkningar (avsnitt 12.6)

- behovet av egna institutioner för de nationella minoriteterna och minoritetsspråken (avsnitt 12.7) och
- behovet av att regeringen i dialog med Sveriges Kommuner och Landsting lyfter frågan om efterlevnaden av minoritetslagen (avsnitt 12.8).

Utredningen tar i avsnitt 12.4 särskilt ställning mot den negativa särbehandlingen av det nationella minoritetsspråket jiddisch i flera sammanhang såsom vid utfärdande av sändningstillstånd för public service-företagen och insatser för lärarutbildning.